

СУЧАСНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПРОТИДІЇ ГІБРИДНІЙ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Зубченко Сергій Олександрович,
кандидат політичних наук, головний консультант

У статті висвітлено деякі актуальні питання, пов'язані з напрацюванням та реалізацією системи заходів протидії російській кампанії державно-спонсорованого тероризму та агресивної дезінформації, що здійснюється в рамках триваючої гібридної війни РФ проти України та інших держав євроатлантичної спільноти. Запропоновано гуманітарні інструменти й ініціативи, здійснення яких сприятиме втіленню модернізаційних, безпекових і реінтеграційних інтенцій України на загальнонаціональному та місцевому рівнях.

Ключові слова: гуманітарна політика, гуманітарна безпека, російська агресія проти України, гібридна війна, медіаграмотність.

Zubchenko Serhii

MODERN HUMANITARIAN INSTRUMENTARIUM TO COUNTERACT RUSSIA'S HYBRID WAR AGAINST UKRAINE

The article highlights some actual problems concerning development and implementation of the system of countering Russian campaign of state-sponsored terrorism and aggressive disinformation, which is carried out within the framework of the ongoing Russia's hybrid war against Ukraine and other states of the Euro-Atlantic community. Humanitarian instruments and initiatives to contribute modernization, security and reintegration intentions of Ukraine on national and local level are proposed.

Keywords: humanitarian policy, humanitarian security, Russian aggression against Ukraine, hybrid war, media and informational literacy.

Події навколо воєнної агресії Росії, анексії нею українського Криму та окупації окремих районів Донецької та Луганської областей, як і вся здійснювана Кремлем гібридна війна проти України, переконливо демонструють важливість гуманітарних чинників для досягнення стратегічних цілей безпекової політики. Незважаючи на те, що самі по собі ці чинники не в змозі гарантувати національну безпеку в сучасному світі, саме вони значною мірою детермінують кінцевий успіх або неуспіх у вирішенні актуальних питань внутрішньополітичного порядку денного, а також у втіленні зовнішньополітичних інтенцій. Крім того, ця «гуманітарна зброя» відіграє величезну роль при безпосередньому воєнному конфлікті, впливаючи як на морально-психологічний стан особового складу, так і на соціально-психологічну

готовність суспільства чинити спротив, що в кінцевому підсумку визначає і саму «ціну перемоги» для агресора – необхідні для її досягнення ресурси, сили та засоби. Власне, різні аспекти цієї проблематики неодноразово ставали предметом аналізу в численних наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних експертів, як О. Власюк, М. Гончар, В. Горбулін, С. Здіорук, А. Іщенко, М. Карпенко, М. Кияк, О. Коваленко, Т. Кузьо, Ю. Лапаєв, О. Литвиненко, Е. Лукас, Є. Магда, Р. Малко, С. Пайфер, П. Полянський, В. Портніков, М. Розумний, М. Степико, В. Тейлор, В. Ткаченко, В. Токман, В. Яблонський та ін.

Про те, що проблема має цілком практичний, а не лише науково-теоретичний вимір у контексті триваючої гібридної війни з боку РФ, свідчить

і аналіз змісту щорічних Послань Президента України, парламентських слухань у Верховній Раді України, експертно-аналітичних матеріалів Національного інституту стратегічних досліджень.

Попри зазначене, вести мову про подолання певної тенденційності у ставленні до гуманітарно-безпекових питань, що спостерігалася в довоєнні роки, вочевидь ще зарано. Незважаючи на зусилля академічної та аналітичної спільноти, сприйняття гуманітарної сфери в суспільстві, державно-управлінській практиці та діяльності органів місцевого самоврядування залишається периферійним і вторинним. На це вказує, зокрема, аналіз нормопроектної практики: чинних Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та Програми пріоритетних дій Уряду на 2017 рік, місцевих програм і стратегій розвитку тощо. Здебільшого гуманітарній проблематиці приділяється лише певна символічна увага, а там, де йдеться про якусь конкретику, переважно калькуються старі радянські або нинішні російські державно-патерналістські підходи. У кращому разі, можна говорити лише про реалізацію якихось точкових заходів і показових акцій. До таких точкових заходів можна віднести, зокрема, Указ Президента України «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері» від 1 грудня 2016 р. № 534. Про якесь комплексне бачення розвитку гуманітарної сфери на національному рівні на основі сучасної методології не йдеться в принципі. І той, явно недостатній, обсяг коштів, що закладається на фінансування секторів гуманітарної сфери (науки, освіти, культури тощо) у Державному бюджеті України, лише підтверджує цю думку.

Цілком очевидно, що на третій рік війни, враховуючи її еволюціонування у бік подальшої гібридизації, такий стан речей є цілком неприйнятним і потребує змін. Цього вимагають і реінтеграційні інтенції України щодо анексованих і тимчасово окупованих Росією українських територій. Йдеться не просто про протидію злочинним гуманітарним диверсіям і спеціальним операціям РФ, а й про системне формування власного перспективного «порядку денного» в гуманітарній сфері з використанням відповідного сучасного інструментарію.

Новітній досвід України, інших держав Європи і навіть США засвідчує, що Росія навчилася досить ефективно реалізовувати потенціал

гуманітарної сфери для прикриття своїх експансіоністських неоімперських цілей. Леде не найбільш промовистим прикладом є цинічна експлуатація Кремлем свободи слова та інших ліберальних свобод, охоронюваних демократичними державами, для підриву конституційних основ цих самих демократичних держав, дискредитації їх суспільних ідеалів, поширення ворожечі та розбрату між країнами й націями тощо, яка здійснюється через міжнародну медійну діяльність РФ [1] (справедливо охарактеризовану президентом Франції Е. Макроном як пропагандистську).

На відміну від радянського іномовлення, сучасна система російських іномовних телевізійних каналів та інтернет-порталів (зокрема, «RT» та «Спутник») має «національні редакції» і навіть цілі студії за кордоном, причому контент кожної з редакцій зосереджений насамперед на місцевих новинах (а точніше – їх поданні у вигідному для Москви контексті), а безпосередня подача здійснюється з урахуванням специфіки відповідної держави та місцевої цільової аудиторії. Аналогічним чином висвітлюються і новини з самої Росії. І це, як зазначає А. Мальгін, «лише частина загальної системи російської пропаганди, безпрецедентної за своїм розмахом і охопленням. В її основі – брехня та розхитування системи міжнародного права, руйнування чинних союзів, виправдання агресій і диктатур та стирання кордонів між добром і злом» [5].

При цьому відверта пропутінська «гібридна правда» (простіше кажучи, свідоме систематичне тиражування фейків) лицемірно виправдовується «правом на власну думку» і «свободою переконань», а спроби заперечити правдивість їх інформації чи тим більше притягнути їх до юридичної відповідальності за наклеп і навмисне введення в оману миттєво подається як «політично вмотивовані переслідування» та «посягання на свободу ЗМІ» (хоча в самій Росії з критиками дій офіційного Кремля поводяться незрівнянно жорсткіше, не гребуючи навіть їх фізичним знищенням). Симптоматично, що такою ж тактикою послуговуються російські та проросійські ЗМІ та інші «агенти впливу» Москви й у нас в Україні.

Втім, агресивні пропагандистські та злочинно-підривні зусилля РФ не обмежуються лише інформаційною сферою. В гібридній війні Росії тією чи іншою мірою задіяні абсолютно всі без винятку гуманітарні ресурси, що традиційно об'єднують назвою «м'яка» сила (*soft power*).

Майданчиками для просування російського неофашистського концепту «русский мир» і кремлівського бачення міжнародного та внутрішньополітичного порядку денного стають наука, освіта, культура, спорт і особливо релігія [8]. Зазначене вкотре спростовує тезу про те, що якийсь із секторів гуманітарної сфери нібито може перебувати «поза політикою». Навпаки, вони є невід'ємною, органічною складовою національної політики (у т. ч. безпекових стратегій), оскільки визначні досягнення та успіхи в цих царинах завжди були чинниками консолідації, зміцнення національної ідентичності та гідності народу, усвідомлення ним своєї суб'єктності.

Заходи, які вживають держави для протидії російській гібридній агресії проти всього цивілізованого світу, доволі різні. Попри це, розглядаючи їх у динаміці, можна дійти висновку про поступову еволюцію у підходах країн Заходу до питання стримування злочинних інтенцій РФ. Якщо раніше щодо цього спостерігалася відчутна інертність та неоднотайність, то нині, після більш ніж трьох років війни в Україні, помітні певні зрушення. Про це, зокрема, свідчить і чинна санкційна політика ЄС, і заснування цілої низки аналітично-інформаційних інституцій (як-от: Центр передового досвіду з питань стратегічних комунікацій НАТО (*NATO StratCom COE*), оперативної робочої групи ЄС зі стратегічних комунікацій (*East StratCom Task Force*), Центр вивчення тероризму і гібридних загроз у Чехії, Центр протидії гібридним війнам у Фінляндії тощо).

Найбільш промовистим і послідовним заходом, безперечно, є ухвалення закону США «Про протидію ворогам Америки через санкції» (*Countering America's Adversaries Through Sanctions Act*) [9], де не просто розширено існуючий перелік обмежень щодо окремих осіб і структур, афілійованих із владою держави-агресора, а прямо викриваються методи злочинної діяльності путінського режиму: свідоме порушення суверенітету інших держав (зокрема, України, Грузії та Молдови), підкуп закордонних політиків і політичних партій, агресивна дезінформаційна кампанія по всьому світу, кібертероризм, спроби втручання в електоральні процеси, постачання зброї терористичним організаціям і розпалювання збройних конфліктів тощо.

Україна як держава, що зазнала найбільших збитків внаслідок агресії РФ, також повинна відповідним чином скорегувати свої безпекові практики. Динаміка подій у Криму та на Донбасі

показує, що нинішню санкційно-обмежувальну політику щодо держави-агресора слід продовжувати та розширювати, доповнюючи її комплексними заходами у сфері гуманітарної політики. При цьому зазначені заходи не повинні бути винятково постфактумними, реактивними. Саме ініціативність і проактивність національної політики України, формування власного перспективного порядку денного в гуманітарній сфері є запорукою ефективного втілення модернізаційних, безпекових і реінтеграційних інтенцій Української держави на загальнонаціональному та місцевому рівнях.

Вагомим інструментом стратегування гуманітарної політики України, консолідації українського суспільства в умовах гібридної війни могло би стати **ухвалення єдиного концептуального документа** (Концепції, Стратегії...) **в гуманітарній сфері**. На жаль, досі інтенції щодо зазначеного документа не були доведені до логічного завершення (попри те, що в попередні роки вже існували певні проекти і науково-методологічні напрацювання, а у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України на 2015 р. навіть був зазначений відповідний пункт). Водночас потреба в ньому безперечна і загально визнана на найвищому експертному рівні (особливо враховуючи вже згадану вище наявність вираженого гуманітарного виміру у російській гібридній агресії). Ухвалення такого документа, крім іншого, дозволило би також прискорити процес внесення відповідних змін, спрямованих на адекватне відображення гуманітарної складової в системі національної безпеки України, до Закону України «Про основи національної безпеки України», Стратегії національної безпеки України, Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України та пов'язаних нормативно-правових актів.

Іншим перспективним гуманітарним інструментом є **медіаінформаційна грамотність** суспільства (*media and informational literacy – MIL* у термінології ЮНЕСКО [11]). Виняткова актуальність цієї «зброї» на гуманітарному «фронті» полягає в її універсальності. Адже знання та навички, які дає медіаінформаційна грамотність (такі як критичне ставлення до інформації та її джерел, знання правил фактчекінгу, елементарної «інформаційної гігієни» та основ кібербезпеки, вміння логічно оперувати інформацією, аналізувати її, відрізнити важливе від другорядного та робити обґрунтовані висновки тощо), водночас виступають як важлива складова різноманітних професійних компетенцій людини. Спираючись

на досвід провідних країн світу, можна з упевненістю стверджувати, що їх позитивна дія виходить далеко за межі власне інформаційної сфери. Тому вони є не лише невід'ємною складовою ментальної стійкості індивіда до будь-яких пропагандистських маніпуляцій у традиційних і новітніх мас-медіа, ефективним чинником протидії гуманітарній агресії РФ (надто ж — ураховуючи створення в РФ військ інформаційних операцій), а й можуть бути застосовані на практиці в багатьох інших сферах життя [4]. Особливо актуальним зазначене є для молодого покоління українців, яке є одним із пріоритетних об'єктів імперсько-ідеологічних зазіхань «руського мира» та піддається в цьому контексті значному інформаційно-психологічному навантаженню.

Звертаючись до медіаінформаційної проблематики, слід також відзначити необхідність забезпечення комплексного публічного інформаційно-експертного супроводу дій і рішень влади з актуальних питань національного порядку денного. На жаль, наразі цей момент залишається слабким місцем у комунікативній діяльності переважної кількості державних структур і посадових осіб. Тут слід виокремити два проблемні аспекти: 1) як правило, влада пояснює свої кроки *post factum* і зі значним запізненням, що дає змогу опонентам сформувані апіорі негативну суспільну думку про них (фактично — змушуючи владу виправдовуватися); 2) рівень аргументації, який при цьому використовується, часто є надто низьким і не витримує жодної об'єктивної критики. Відповідно, в результаті у громадян формується стійке переконання у непрозорості та «кулуарності» прийняття владних рішень, у їх необґрунтованості та відсутності у влади чіткого плану дій, зрештою — у небажанні влади слідувати курсом реформ, забезпечуючи справедливість, правопорядок і безпеку. Зрозуміло, що це підживлює суспільну недовіру до влади, а російська пропаганда отримує сприятливий ґрунт для подальших інсинуацій і дискредитацій.

Зазначене стосується не тільки заборонних і обмежувальних заходів, здійснюваних у рамках протидії російській гібридній війні (тимчасове припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення в межах Донецької та Луганської областей, обмеження доступу до мережевих сервісів країни-агресора, санкції щодо фізичних та юридичних осіб РФ, засудження в Україні комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, заборону пропаганди їхньої символіки тощо), а й будь-яких

інших кроків щодо суспільно важливих чи резонансних тем (реформ судово-правової, пенсійної, земельної, місцевого самоврядування тощо; боротьби з корупцією; призначень на відповідальні державні посади; встановлення тарифів і цін і т. ін.). У цьому контексті слід наголосити на особливій відповідальності Міністерства інформаційної політики України.

Варто звернути увагу й на ті гуманітарні інструменти, що є важливими для громадян, незалежно від ступеня їх залученості до інформаційних процесів чи рівня володіння відповідними технологіями. Таким інструментом є, зокрема, **зворотний зв'язок влади із суспільством**. Історичні події (найбільш свіжим і наочним прикладом є події Майдану 2013–2014 рр.) переконливо демонструють, до яких наслідків може призвести цілковитий відрив політичного істеблшменту держави від реальності, їх дистанціювання від нагальних потреб і запитів громадян. Попри те, що в останні роки було досягнуто відчутного прогресу в налагодженні конструктивного діалогу між владою та громадянським суспільством, ситуація все ще далека від оптимальної. Зазначене стосується як функціонування електоральних механізмів, так і позаелекторальних засобів демократії.

Щодо перших найбільш гострою проблемою залишається відсутність відкритих партійних списків на виборах до Верховної Ради України. Попри те, що ще в 2014 р. коаліція депутатських фракцій, які становлять більшість у парламенті, зафіксувала в коаліційній угоді відповідне положення (пункт 1.1 розділу VI: «запровадження пропорційної виборчої системи виборів до Верховної Ради України, за якої виборці матимуть можливість голосувати за конкретних кандидатів у багатомандатних виборчих округах (пропорційна система з відкритими списками)» [7]), станом на 2017 р. жодних кроків у цьому напрямі здійснено не було. Зрозуміло, що це не може не викликати значного нерозуміння (якщо не сказати обурення) як в експертному середовищі, так і в усьому українському суспільстві.

Щодо других слід відзначити недостатню роботу зі зверненнями громадян (заявами, скаргами, повідомленнями, петиціями тощо). Певний сплеск уваги до цих інструментів демократії в 2014–2015 рр., коли органи влади (вочевидь, налякані подіями в державі та побоюючись акцій прямої дії з боку невдоволених громадян) намагалися досить оперативно й у належний спосіб реагувати на звернення, які дійсно потребували швидкого

реагування, то надалі в цьому питанні відбулася певна реверсія. У підсумку громадяни знову дедалі частіше починають отримувати формальні відповіді («відписки») без розгляду їхніх питань по суті, що є не просто порушенням їхніх законних прав, а й провокує відчутне зростання соціальної напруги, оскільки таким чином формується стійке переконання у невідомості цих форм комунікації з владними інституціями. Зазначене стосується як діяльності органів місцевого самоврядування (сайтів петицій до ОМС, місцевих «гарячих ліній» тощо), так і діяльності відповідних структурних підрозділів центральних органів державної влади (зокрема Урядового контактного центру) і, що особливо важливо, правоохоронних органів. Іншим наслідком цього є створення сприятливого підґрунтя для зростання рейтингів політичних сил популістського спрямування і політиків, які пропонують радикальніші форми впливу на владу (як таку, що нібито «знову перестає дослухатися до своїх громадян»), а також спекуляцій ворожої пропаганди та інших антиукраїнських сил на цій тематиці.

Водночас слід наголосити на важливості викриття явних маніпуляцій і зловживань правом у сфері звернень громадян і з боку самих заявників. Вище вже йшлося про те, як держава-агресор (РФ) безсоромно користується демократичними свободами та інструментами, які в ЄС та США охороняються державою, намагаючись виправдати свої протиправні дії та видати бажане за дійсне. Зазначене стосується і відповідних практик в Україні. Так, РПЦ, яка працює в Україні під назвою УПЦ МП, через сайти петицій до вищих органів влади України (зокрема Верховної Ради України) намагається створити видимість суспільного несприйняття законопроектів № 4128 від 23.02.2016 р. («Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (щодо зміни релігійними громадами підлеглості)») та № 4511 від 22.04.2016 р. («Про особливий статус релігійних організацій, керівні центри яких знаходяться в державі, яка визнана Верховною Радою України державою-агресором»). Розуміючи, що ухвалення цих законопроектів значно зменшить можливість Московського патріархату щодо підривного пропагандистського впливу на українське суспільство та значно ускладнить ретрансляцію ним антиукраїнських ідеологічних посилів «руського мира» під виглядом «миротворчості», «братолюбства» чи «християнського гуманізму», УПЦ МП усіма способами намагається дискредитувати ці проекти (попри те, що вони були підтримані

провідними фахівцями у сфері релігії та свободи совісті, зокрема й експертами НІСД).

В аналогічний спосіб російськими спецслужбами через пов'язаних осіб із числа громадян України, відповідні громадські організації та політичні партії робляться спроби дискредитації й інших важливих з точки зору національної безпеки України та протидії російській гібридній війні актів та ініціатив (зокрема, тих, які стосуються обмежувально-санкційної політики щодо громадян і юридичних осіб РФ; притягнення до юридичної відповідальності громадян, винних у злочинах проти основ національної безпеки України; імпорту продукції, виробленої в Росії; функціонування російських мережесервісів і програмного забезпечення; торгівлі з окупованими Росією територіями; декомунізації, тощо), а також нагальних заходів внутрішньополітичного характеру, реалізація яких сприятиме суспільній консолідації, економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності Української держави.

Поряд із цим слід застерегти від спокуси автоматично начепити на всіх, хто висловлює незгоду із політикою української влади, ярлик «агента Кремля». Конструктивна критика та здорова суспільна дискусія з усього спектра актуальних питань загальнонаціонального та місцевого порядку денного повинна всіляко вітатися та підтримуватися, оскільки вона сприяє виробленню справді зважених і якісних владних рішень. Проте не можна давати ворогові можливості цинічно користатися нашою відданістю правовим принципам плюралізму, свободи слова та демократії, відволікаючи українське суспільство від вирішення справді нагальних проблем або втягуючи його в непотрібну полеміку з тих питань, які є предметом національних інтересів і щодо яких не може бути ніяких компромісів, торгів чи «альтернативних точок зору» (зокрема, щодо повернення українських територій – анексованого Росією Криму та окупованих нею ОРДЛО).

Від початку російської агресії в 2014 р. Україна, несподівано для багатьох, продемонструвала стрімке відродження своєї Воєнної організації (тобто не лише Збройних Сил України, а усієї сукупності «органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем з боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх

загроз» [3]). Саме це, поряд із масовим суспільним волонтерським рухом, стало ключовим чинником збереження незалежності нашої держави. Проте реалії російсько-української війни, яка еволюціонувала від військового «бліцкригу» до більш гібридизованих форм, у середньотривалості перспективі вимагають ще й серйозної державної уваги до науково-технологічної та освітньої сфери. *Інтелектуалізація суспільства* має стати ще одним пріоритетним вектором докладання державних зусиль і потужним гуманітарним інструментом протидії Росії в нинішній війні.

На жаль, таке нарощування «інтелектуальних м'язів» суспільства вимагає більш тривалого часу і значно більших асигнувань. Ідеться, насамперед, про фундаментальні наукові дослідження (зокрема ті, які можуть бути використані для створення сучасних зразків озброєння і військової техніки, на чому акцентував увагу В. Горбулін [6]) та реалізацію потенціалу наукових колективів установ, евакуйованих унаслідок російської збройної агресії. Навіть за нинішніх обмежених економічних можливостей Україна має знаходити кошти на створення умов для залучення провідних науковців і наукових установ до вирішення актуальних проблем військового та цивільного характеру. Економічний ефект від створення та підтримки діяльності таких науково-інтелектуальних «мозкових центрів», їх практичне значення на загальнонаціональному рівні описує відомий американський професор Дж. Елленберг (зокрема, розповідаючи про роботу стратегічної Групи статистичних досліджень в США під час Другої світової війни). Серед іншого він справедливо зазначає, що «країни перемагають у війнах не через те, що вони хоробріші або вільніші за супротивника, чи тому, що Бог до них трішечки ласкавіший. Переможці, як правило, — це ті хлопці, чиїх літаків збивають на 5 % менше, хто використовує на 5 % менше пального, хто дає на 5 % більше харчів своїй піхоті за 95 % вартості» [2, с. 13, 16].

Європейські фахівці також вказують на значний мультиплікаційний ефект від інвестицій у наукові дослідження та інновації [10]. Крім того, плекання національних наукових кадрів найвищого рівня дозволить забезпечити тяглість кращих українських академічних традицій та наукових шкіл, оновлення вітчизняної науково-освітньої еліти, постійну наявність у суспільстві моральних та інтелектуальних авторитетів, яких наразі так бракує. Тому підтримка й розвиток

науково-інтелектуальних середовищ поза всяким сумнівом є найкращою інвестицією держави у своє майбутнє.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у виробленні комплексної програми гуманітарної протидії гібридній війні РФ та інтеграції її положень до практичної роботи (зокрема нормопроектної) органів державної влади та місцевого самоврядування.

Усе зазначене вище можна узагальнити в такі **висновки**.

1. Події останніх чотирьох років (зокрема, на окупованих нині Росією територіях ОРДЛО та в анексованому Криму) переконливо підтвердили, що «гуманітарна зброя» (освіта, наука, культура, релігія тощо) є серйозним чинником у війнах гібридного типу. Поточна регіональна та глобальна безпекова ситуація, необхідність протидії російській кампанії державно-спонсорованого тероризму та агресивної дезінформації, що здійснюється РФ проти України та інших держав євроатлантичної спільноти, вимагає від Української держави швидких, ініціативних дій щодо формування власного перспективного гуманітарного порядку денного, переходу від реактивної до проактивної політики у цій сфері. Зазначеного можливо досягти, комплексно скорегувавши підходи до здійснення політики гуманітарної безпеки на національному та місцевому рівнях (з урахуванням новітнього вітчизняного та зарубіжного досвіду, — зокрема, досвіду держав НАТО та ЄС, відповідних обмежувально-санкційних практик); внісши відповідні зміни до чинного законодавства України, спрямовані на адекватне відображення гуманітарної складової в системі національної безпеки; забезпечивши необхідний обсяг коштів на фінансування секторів гуманітарної сфери у Державному та місцевих бюджетах. Додаткової актуальності зазначене набуває в контексті реінтеграційних інтенцій України щодо анексованих і окупованих Росією українських територій.

2. Серед перспективних гуманітарних інструментів суспільної консолідації та протидії гібридній агресії РФ слід зацентрувати увагу на: 1) концептуалізації гуманітарної сфери (шляхом ухвалення єдиного державного документа (Концепції, Стратегії) в цій царині); 2) медіаінформаційній грамотності (як своєрідному ментальному «фаєрволу» чи «антивірусу» проти деструктивних релігійних культів, екстремістських практик

і неофашистських ідеологій на кшталт «русско-го мира» в мережі Інтернет і мас-медіа); 3) реальному та ефективному зворотньому зв'язку влади з суспільством (як на виборах усіх рівнів, так і в міжвиборчий період, зокрема, через оперативне та відповідальне реагування на звернення громадян); 4) інтелектуалізації суспільства (для мобілізації науки на вирішення актуальних безпекових і суспільних проблем, досягнення мультиплікаційного економічного ефекту та підвищення конкурентоспроможності України в цілому).

3. Ефективна реалізація гуманітарно-безпекової політики України, її курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію з необхідністю вимагає виривання нашої держави із зони впливу Росії, до якої ми були штучно прикуті фактично до 2014 р., якнайшвидшого очищення від відповідних світоглядних і політико-ідеологічних симулякрів, нав'язуваних нею («русский мир», концепції «братніх народів», «єдиної канонічної православної віри з центром у Москві» тощо), а також рішучої протидії спробам РФ через своїх агентів впливу в Україні нав'язати українському суспільству неактуальні дискурси у довоєнній «системі координат». Нобелівському лауреату А. Камю приписують фразу про те, що «як тільки війна стає реальністю, будь-яка точка зору, що не бере її до уваги, негайно стає неправильною». У будь-якому разі оперувати суспільно-політичними категоріями чи вибудовувати якісь політико-правові конструкти, тактичні розрахунки чи, тим паче, довгострокові стратегії так, ніби війни РФ проти України немає, означає ігнорувати об'єктивну реальність. Після більш ніж трьох років бойових дій на Донбасі це є не просто помилково з міркувань логіки і цинічно з міркувань моралі, а й злочинно з точки зору права та національної безпеки України. Тому всі зазначені спроби мають отримувати оперативну та адекватну їх суспільній небезпечності реакцію з боку українських правоохоронних органів і спецслужб.

Водночас неприпустимими і шкідливими є бездоказові таврування, обвинувачування в колаборантстві з ворогом чи, тим більше, переслідування

всіх, хто критикує українську владу чи висловлює незгоду з її політикою. Найкращою тактикою Української держави в цьому контексті є послідовна роз'яснювальна робота в інформаційній сфері, стимулювання здорової суспільної дискусії з актуальних питань загальнонаціонального та місцевого порядку денного задля вироблення справді виважених і якісних владних рішень. Проте слід чітко артикулювати в суспільно-політичному дискурсі ті питання, які є предметом національних інтересів і щодо яких не може бути ніяких компромісів, торгів чи «альтернативних точок зору» (зокрема, щодо повернення українських територій: анексованого Росією Криму та окупованих нею ОРДЛО). Ворогові не можна давати можливості скористатися нашою відданістю правовим принципам плюралізму, свободи слова та демократії, відволікти суспільство від вирішення справді нагальних проблем, втягнути його в безплідну полеміку (наприклад, з метою «забалакування» певної проблеми чи доведення її до абсурду).

4. Україні вкрай важливо не повторювати в своїй гуманітарній політиці російських помилок, вдаючись до популістських маніпуляцій, видаючи бажане за дійсне, затаючи з проведенням назрілих реформ чи ігноруючи вирішення справді нагальних соціально-політичних проблем. Успіху в реалізації безпекової політики можна досягти лише з виваженої, реалістичної, науково обгрунтованої позиції. В умовах гібридної війни з боку більш сильного ворога у нас просто немає права на помилку.

Імплементация означених вище положень до практики роботи органів державної влади й органів місцевого самоврядування в Україні дозволить не тільки реально підтримати актуальні гуманітарні ініціативи (як всеукраїнські, так і місцеві), але й безпосередньо наблизити Україну до європейських правових цінностей і стандартів. Крім того, слід зауважити позитивний мультиплікаційний ефект гуманітарних досягнень на всі інші сфери суспільного буття, що переконливо доводить досвід провідних країн світу.

Список використаних джерел

1. Агрессивная российская soft power в Европе [Електронний ресурс] / InformNapalm. — Режим доступу : <https://informnapalm.org/39292-agressivnaya-rossijskaya-soft-power-v-evrope/>
2. Елленберг Джордан. Як ніколи не помилятися. Сила математичного мислення / пер. з англ. А. Іщенко. — К. : Наш формат, 2017. — 408 с.
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 р. № 964-IV (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

4. Іщенко А.Ю. Медіаосвіта як чинник підвищення якості освіти та засіб протистояння гуманітарної агресії : аналіт. записка [Електронний ресурс]. – К. : НІСД, 2015. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1795/>
5. Мальгин Андрей. Взамен Иновещания [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://amalgin.dreamwidth.org/6545541.html>
6. Тези до виступу Горбуліна В.П. на спільному засіданні Воєнно-наукової ради Збройних Сил України та Національної академії наук України 7 липня 2017 р. [Електронний ресурс] / НІСД. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/public/File/2017_table/gsh_070717.pdf
7. Угода про Коаліцію депутатських фракцій «Європейська Україна» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15>
8. Україна та проект «русского мира» : аналіт. доповідь / за ред. В.М. Яблонського та С.І. Здіорука. – К. : НІСД, 2014. – 80 с.
9. H.R.3364 – Countering America's Adversaries Through Sanctions Act [Електронний ресурс] / Library of Congress. – Режим доступу : <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364/text>
10. Georghiou Luke. Value of Research. Policy Paper by the Research, Innovation, and Science Policy Experts (RISE), June, 2015 [Електронний ресурс] / European Commission. – Режим доступу : https://ec.europa.eu/research/openvision/pdf/rise/georghiou-value_research.pdf
11. Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era [Електронний ресурс] / UNESCO. – Режим доступу : http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/paris_mil_declaration.pdf

References

1. Ahressivnaia rossiiskaia soft power v Evrope [Aggressive Russian soft power in Europe]. (2017). *informnapalm.org*. Retrieved from <https://informnapalm.org/39292-agressivnaya-rossijskaya-soft-power-v-evrope/> [in Russian].
2. Ellenberh, Dzhordan. (2017). Yak nikoly ne pomylitaysia. Syla matematychnoho myslennia [How not to be wrong. The power of mathematical thinking]. Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro osnovy natsionalnoi bezpeky Ukrainy» vid 19 chervnia 2003 r. № 964-IV (zi zminamy ta dopovnenniamy) [The Law of Ukraine «On the essentials of the national security of Ukraine» from 2003, June 19 № 964-IV (updated)]. (n. d.). *zakon2.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15> [in Ukrainian].
4. Ishchenko, A. (2015). Mediaosvita yak chynnyk pidvyshchennia yakosti osvity ta zasib protystoiannia humanitarniy ahresii [Media and informational literacy as the factor of improving the quality of education and the mean to overcome humanitarian aggression]. *www.niss.gov.ua*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/1795/> [in Ukrainian].
5. Malhyn, Andrei. (2017). Vzamen Inoveshchaniia [Instead of Inoveschanie]. *amalgin.dreamwidth.org*. Retrieved from <http://amalgin.dreamwidth.org/6545541.html> [in Russian].
6. Tezy do vystupu Horbulina V.P. na spilnomu zasidanni Voiенно-naukovoї rady Zbroinykh Syl Ukrainy ta Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy 7 lypnia 2017 r. [Abstracts for the speech of V.P. Gorbulin at the joint meeting of the Military Scientific Council of the Armed Forces of Ukraine and the National Academy of Sciences of Ukraine on July 7, 2017]. (2017). *www.niss.gov.ua*. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/public/File/2017_table/gsh_070717.pdf [in Ukrainian].
7. Uhoda pro Koalitsiiu deputatskykh fraktsii «Yevropeiska Ukraina» [The agreement on the coalition of parliamentary factions "European Ukraine"]. (n. d.). *zakon5.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0001001-15> [in Ukrainian].
8. Zdioruk, S. at all. (2014). Ukraina ta proekt «rusского mira» [Ukraine and the project of "Russian World"]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
9. H.R.3364 – Countering Americas Adversaries Through Sanctions Act (2017). *www.congress.gov*. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364/text> [in English].
10. Georghiou, Luke. (2015). Value of Research. Policy Paper by the Research, Innovation, and Science Policy Experts (RISE). *ec.europa.eu*. Retrieved from https://ec.europa.eu/research/openvision/pdf/rise/georghiou-value_research.pdf [in English].
11. Paris Declaration on Media and Information Literacy in the Digital Era (2014). *www.unesco.org*. Retrieved from http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/news/paris_mil_declaration.pdf [in English].